

Тема: Питання власності на природні ресурси. Права власності на надра. Проблема власності на природні ресурси на поверхні землі і власності на надра. Особливості акумуляції прибутків при експлуатації природних ресурсів.

Питання власності на природні ресурси. Інституціональною основою становлення ринкових відносин служить перетворення відносин власності.

Оскільки основні виробничі фонди в основному зношені, найбільш важливу роль як об'єкт власності набувають не поновлювані ресурси. Власник джерел сировини може бути упевнений у міцності свого положення не тільки усередині країни, але і на світовому ринку. В основі системи платежів за користування природними ресурсами повинні лежати відносини власності і владно-господарські відносини з приводу використання природних ресурсів.

Відносини власності — базові для будь-якої системи розподілу доходів, що є вторинною стосовно них. Плата за природні ресурси, що вводиться без прив'язки до відносин власності чи на ґрунті розмитих відносин власності, не має під собою достатньої аргументації.

Права власності означають, що суб'єкт власності має наступні можливості щодо об'єкта власності:

- установлювати правила його експлуатації;
- одержувати доход від його експлуатації;
- передавати права розпорядження довірній організації;
- передавати права користування;
- продавати об'єкт власності, здавати в заставу і т.д.

Права власника не є абсолютними, і держава в особі законодавчої влади має можливість установлювати різні обмеження на процес і характер використання природних ресурсів у залежності від їхньої значимості (екологічної,

економічної, соціальної). Обмеження зв'язані в основному зі способом використання ресурсу, умовами його відтворення та ін. Вони, як правило, не стосуються способів одержання доходів від їхньої експлуатації. У даному випадку мова йде про розподіл рентного доходу.

У більшості країн найбільш поширена державна власність на надра. Це закріплено в конституціях (законодавстві) чи випливає з того загальновизнаного факту, що тільки державний орган може надати право на геологорозвідувальні роботи і видобуток корисної копалини. В Україні надра також є власністю держави. У державах з федеративним устроєм власником надр звичайно є федеральний уряд. Виключення складають Канада й Австралія, де права на надра належать кожній провінції (штату) окремо, тобто надра поділені між суб'єктами федерації.

Власність на надра дає великі можливості для стимулювання економічного росту і формує базисні принципи економічної політики керування надрами, організації геологорозвідувальних робіт і видобутку корисних копалин. Як власник держава прагне оцінити приналежні йому ресурси і щонайкраще використовувати їх для вигоди всього населення. Однак державна власність на надра не має на увазі обов'язкового державного підприємництва в цьому секторі економіки, а залишає місце для укладання відповідних угод між державою і приватним сектором. Прерогатива рішення питань про те, як надра повинні вивчатися чи розвідуватися, як організувати процес видобутку корисних копалин, належить державі. Воно розглядає можливості консервації власних мінеральних ресурсів для майбутніх поколінь (стратегія уряду США 70-80-х років) чи промислового використання з метою одержання максимального ефекту в поточний період (стратегія уряду Канади

в період енергетичної кризи 1973-1975 рр.). Державні органи вирішують, чи варто дати можливість організувати розвідку і видобуток тільки державним підприємствам або залучити до цього приватні, у тому числі іноземні, компанії.

Існує також проблема співвідношення власності на поверхню землі і на надра. В одних країнах право власності чи оренди на ділянки поверхні землі припускають права і на надра, і навпаки. В інших країнах ці права розділені.

Форми і права власності на них розрізняються. Як правило, можна придбати ділянку поверхні землі з правом власності, спадкування і т.п. Що ж стосується права на мінеральні ресурси, то воно значною мірою обмежено як на рівні приватної власності, так і на рівні власності компаній, які здійснюють комерційну розробку надр.

У більшості країн існує подвійне правове відношення до землі. З одного боку, вона розглядається як товар, який можна купити і продати. З іншого боку, вона має властивості ресурсів суспільного надбання (багатства) як вода і повітря, тому звичайно існують обмеження на права приватної власності на використання землі з метою знайти компроміс між приватними і суспільними інтересами з приводу використання конкретних ділянок землі та їхніх надр.

Особливості акумуляції прибутків при експлуатації природних ресурсів.

Фінансові надходження з природного сектора дуже важливі для будь-якої держави. Вони мають форму прибутку державних підприємств у природоексплуатуючому секторі чи відрахувань від доходу приватних підприємств. Для державних підприємств величина прибутку залежить від цінності родовища й ефективності його експлуатації. Для приватних підприємств надходження в бюджет держави мають форму платежів, орендної плати, динамічної ренти, зафіксованих у податковому законодавстві, а також податків (прямих і непрямих), зафіксованих у законах про податки й інвестиції.

Усі виплати в залежності від їхньої природи можна поділити на дві групи. До першої групи відносяться платежі, що покривають адміністративні витрати на функціонування структур, що забезпечують керування і контроль за діяльністю підприємств-природокористувачів. До другої групи входять податки і платежі, призначені для вилучення диференціальної ренти.

Платежі являють собою плату за адміністративну дію чи послугу з боку держави і сплачуються за надання чи поновлення права на природокористування відразу після подачі запиту до його розгляду. Якщо запит не задовольняється, то звичайно платіж повертається. Додаткові платежі стягуються за лабораторний аналіз, геологічне дослідження території, топографічну зйомку, оцінку природного об'єкта, реєстрацію і сертифікацію документів і т.п. Ці платежі йдуть не в загальний фонд, а в спеціальний — на поліпшення якості відповідних послуг.

Орендна плата, чи земельна рента, — це плата за виняткове право користування орендованою землею. Вона розраховується на одиницю орендованої території і сплачується власнику землі — федеральному уряду (у більшості країн) чи уряду території (в Австралії, Канаді). Величина платежу повинна бути достатньої для того, щоб запобігти спекулятивне використання земель, а також уникнути придбання землі іноземним підприємцем з метою її інтенсивного використання при припиненні їм аналогічних робіт у себе на батьківщині. Подібний податок дає стимул активним експлуатаційним діям.

Однак зрозуміло, що ціль податку — запобігання спекуляцій, а не збір коштів у державну скарбницю. Ця мета досягається збором диференціальної ренти чи податку з доходів. В перші роки експлуатації природного об'єкта орендна плата встановлюється на мінімальному рівні, а потім поступово збільшується один раз у кілька років для того, щоб змусити підприємство розвивати своє виробництво.

Диференціальна рента — це платіж державі за привілей використовувати ресурси, що виснажуються. Він розраховується з валової виручки виробника, а не з його чистого прибутку. Оскільки це плата за виснаження, то для її збору необхідна оцінка природного об'єкта. Тут можуть використовуватися різні методи — і прямі, і непрямі. Частіше платіж базується на погодженому рівні чистого доходу.

Податок з доходу розраховується на загальних для всіх підприємств підставах. Через те, що обсяг видобутку не поновлюваних ресурсів може скорочуватися, у законодавствах різних країн передбачені податкові знижки.

При цьому береться до уваги „виснаження по витратах” (ріст витрат на розвідку), зниження якості мінеральної сировини, зменшення річного виробництва, чи „процентне виснаження”, що розраховується в процентному відношенні до падіння вартості виробництва. Однак існує межа знижок, що гарантує державі одержання деякого податкового мінімуму. Для відтворюваних ресурсів податок з доходу не враховує виснаження ресурсу. Він залежить тільки від обсягу доходу при строгому обмеженні обсягів природокористування сталим приростом природного об'єкта.

Мита звичайно встановлюються при імпорті чи експорті товарів. Однак імпорт спеціального устаткування для експлуатації природних об'єктів варто звільнити від цього платежу в інтересах приймаючої сторони (зниження витрат на виробництво сировини). Експортні мита не повинні послабляти позиції місцевого бізнесу на світовому ринку.

Звичайний рівень суми експортного мита і диференціальної ренти складає не більш 10% від виторгу для металевих руд і 10—20% — для вуглеводневої сировини. Більш низький рівень їх має характер схованих субсидій у видобувній сектор, а більш високий — завищення продажної ціни. При цьому починається „зняття вершків” з родовищ, що закінчується їхнім виснаженням. Рівень експортного мита на лісові ресурси значно нижче,

рівень же експортного мита на продукти сільськогосподарського виробництва підкоряється законам розвитку ринку сільськогосподарської продукції, у значній мірі лібералізованому.

Завдання для самостійної роботи : Вивчити додаткову тему «Ресурсні платежі як джерело наповнення державного і місцевих бюджетів України».

1. Що означають права власності? Які обмеження держава встановлює на власність природними ресурсами?

2. Подвійне правове відношення до землі?

3. Дайте визначення. Земельна рента-... Диференціальна рента-...